

## **PRILAGODBE VREDNOVANJA OSTVARENOSTI ODGOJNO-OBRAZOVNIH ISHODA**

*Koja je svrha vrednovanja?*

Tijekom planiranja i provođenja vrednovanja ostvarenosti odgojno-obrazovnih ishoda **svih učenika** važno je biti svjestan njegove svrhe: da učenici, učitelji/nastavnici i roditelji/skrbnici dobiju povratnu informaciju o kvaliteti učenja kako bi učenik unapređivao svoje učenje i njegove ishode. Ta svrha može se ispuniti **čestim provođenjem formativnog vrednovanja (vrednovanja za učenje i vrednovanja kao učenje)** te, u slučaju potrebe, dijagnostičkim vrednovanjem.

**Dijagnostičko vrednovanje** provodi se kako bi se utvrdila kvaliteta i razina učenikovih znanja i vještina prije planiranja procesa poučavanja te razlozi nezadovoljavajućih rezultata formativnog (vrednovanja za učenje i vrednovanja kao učenje) i/ili sumativnog (vrednovanje naučenog) vrednovanja. Na temelju prikupljenih informacija učitelj/nastavnik u suradnji sa stručnim suradnikom planira i prilagođava nastavni proces i svoje poučavanje: prilagođava razinu od koje će krenuti u poučavanju i strategije koje će pritom koristiti. Provodi se na početku nastavne godine i tijekom procesa učenja i poučavanja kada rezultati nisu u skladu s očekivanjima. U pravilu rezultira kvalitativnom povratnom informacijom.

**Formativno vrednovanje (vrednovanje za učenje i vrednovanje kao učenje)** proces je prikupljanja informacija o napredovanju učenika tijekom ostvarivanja odgojno-obrazovnih ishoda i o učinkovitosti njegovih strategija učenja radi unapređenja procesa učenja i poučavanja. Provodi se tijekom učenja i poučavanja te je sastavni dio nastavnog procesa. Da bi se svrha formativnog vrednovanja mogla ostvariti, **učenik treba biti aktivan sudionik** procesa vrednovanja. To znači da ga učitelj/nastavnik treba poticati na aktivno promišljanje o vlastitom procesu učenja i pomagati mu u tome.

**Ključna pitanja koja učenik, na poticaj i uz vođenje učitelja/nastavnika, postavlja sebi tijekom formativnog vrednovanja su:**

- 1) Što želim postići? Što trebam naučiti? Koji odgojno-obrazovni ishod trebam usvojiti?
- 2) Kako ću to postići? Što sve trebam činiti da to naučim? Koje mi strategije učenja i aktivnosti u tome mogu pomoći?
- 3) Što sam do sada postigao? Gdje se sada nalazim na putu do usvajanja ishoda?
- 4) Što sljedeće trebam učiniti? Koji je moj sljedeći korak?
- 5) Što bih trebao promijeniti u svome učenju? Jesu li strategije učenja koje koristim dovoljno dobre, pomažu li mi da budem uspješan, učim li i povežem li naučeno?
- 6) Što mi može pomoći na putu do ostvarenja ishoda? U čemu sam dobar? Što mogu? Na što se mogu osloniti tijekom učenja? Kako ću to najlakše naučiti?

Proces formativnog vrednovanja (vrednovanje za učenje i vrednovanje kao učenje), odnosno pitanja koja učenik postavlja sebi tijekom tog procesa, detaljnije su opisana u dijelu „Poticanje razvoja samoregulacije“.

**Formativno vrednovanje ne rezultira ocjenom, već kvalitativnom povratnom informacijom** na temelju koje učenik planira daljnji proces svog učenja, a učitelj/nastavnik planira daljnji proces poučavanja. Povratne informacije učenici mogu dobiti iz različitih izvora: samih sebe (samorefleksija, samoprocjena), učitelja/nastavnika, kolega, računala i udžbenika. Zahvaljujući aktivnom sudjelovanju u formativnom vrednovanju, učenici uče kako učiti i vrednovati rezultate učenja te na temelju rezultata vrednovanja planirati daljnje učenje. Tako uče upravljati svojim procesom učenja i postupno postaju potpuno samostalni (samoregulirano učenje).

**Formativno vrednovanje (vrednovanje za učenje i vrednovanje kao učenje) nije jednokratni postupak, već je kontinuirani proces** tijekom kojega je važno kombinirati različite strategije vrednovanja. Temelj svim pojedinim strategijama jest upoznavanje učenika s odgojno-obrazovnim ishodima i kriterijima za opisivanje razine ostvarenosti ishoda. Također je važno da učenici budu upoznati sa svakim pojedinim korakom na putu do ostvarivanja ishoda, odnosno s „mini-ishodima”, koji su svojevrsne stube pri penjanju do krajnje razine ishoda. Važno je i da budu svjesni što pokušavaju naučiti kroz svaku pojedinu aktivnost učenja te da vide vezu između etapa učenja i krajnjeg ishoda.

Tijekom formativnog vrednovanja učenja učenika s teškoćama (u razvoju) koriste se **univerzalne strategije** (za sve učenike) koje se **prilagođavaju potrebama pojedinoga učenika**, pri čemu **nema jedinstvenog rješenja**.

**Sumativno vrednovanje (vrednovanje naučenog)** provodi se s namjerom utvrđivanja razine ostvarenosti odgojno-obrazovnih ishoda po završetku procesa učenja i poučavanja. Provodi se tijekom i/ili na kraju školske godine. U pravilu rezultira brožčanom ocjenom. Provodi se nakon što su učenici imali priliku dovoljno vježbati sadržaje i misaone procese iste razine složenosti koje zahtijevaju zadatci za provjeravanje znanja, zatim formativnim vrednovanjem (vrednovanjem za učenje i vrednovanjem kao učenje) dobili konkretne povratne informacije o kvaliteti učenja i rezultata učenja, te imali priliku podići tu kvalitetu.

**Sumativno vrednovanje (vrednovanje naučenog) ima ograničenu mogućnost unapređivanja procesa učenja i poučavanja pri čemu je ključno:**

- najaviti vrednovanje,
- temeljiti vrednovanje na planiranome individualiziranom kurikulumu za učenike s teškoćama u razvoju,
- provoditi vrednovanje češće, nakon završetka poduke i učenja pojedinih tema ,
- informirati učenike o sadržaju i strategijama vrednovanja,
- informirati učenike o elementima i kriterijima vrednovanja,
- koristiti različite strategije vrednovanja,
- provoditi vrednovanje na način koji učenicima omogućava ravnopravno pokazivanje znanja,
- dati učenicima dovoljno vremena za promišljanje odgovora,

- provoditi vrednovanje u suradničkom, a ne natjecateljskom ozračju,
- dati učenicima priliku da poprave ocjenu i postignu željene rezultate,
- pri zaključivanju ocjene uzimati u obzir napredak učenika i njegov odnos prema radu, odnosno uloženi trud,
- odrediti zaključnu ocjenu na temelju kvalitativne analize ocjena i bilješki o napredovanju učenika, a ne kao srednju ocjenu.

Prethodno navedeno odnosi se na sve učenike, bez obzira na njihovu uspješnost i osobine.

### **Kako prilagoditi vrednovanje ostvarenosti odgojno-obrazovnih ishoda pojedinom učeniku?**

Učenici s teškoćama u razvoju imaju pravo na **prilagodbe u vrednovanju** kako bi mogli pokazati svoja znanja, vještine i stavove koje su stekli sudjelovanjem u odgojno-obrazovnom procesu, odnosno kako bi im se omogućilo da na ravnopravnim osnovama pokažu ispunjavanje postavljenih ishoda učenja.

Pri planiranju procesa vrednovanja potrebno je predvidjeti takve individualizirane prilagodbe koje će učeniku s teškoćama u razvoju uz pomoć planiranih aktivnosti i metoda (poučavanja i/ili vrednovanja) omogućiti napredak i daljnje učinkovito učenje na temelju povratnih informacija (vrednovanje za učenje), omogućiti mu najbolji način pokazivanja usvojenih znanja i vještina nakon procesa učenja i poučavanja (vrednovanje naučenoga) te poticajno samovrednovanje (vrednovanje kao učenje). Vrste prilagodbi razlikovat će se ovisno o specifičnim potrebama pojedinog učenika s teškoćama u razvoju te vrsti i stupnju učenikovih teškoća.

Prilagodbe u vrednovanju treba planirati istodobno s prilagodbama pristupa učenja i poučavanja, pri čemu učitelji/nastavnici trebaju međusobno surađivati, ali i sa stručnim suradnicima škole, ovisno o potrebama učenika s teškoćama u razvoju u odgojno-obrazovnom radu. S obzirom na to da su učenje, poučavanje i vrednovanje međusobno povezani, oni trebaju sadržavati usklađene prilagodbe koje uvažavaju učenikove potrebe i mogućnosti. To znači da se u procesu vrednovanja koriste iste prilagodbe kao u procesu učenja i poučavanja.

Osim prilagodbi sadržaja vrednovanja, odnosno odgojno-obrazovnih ishoda čija se ostvarenost vrednuje, prilagođavaju se i postupci vrednovanja.

### **Prilagodbe postupaka u vrednovanju mogu biti:**

- prilagodbe procesa vrednovanja
- prilagodbe ispitnih materijala i sredstava
- prilagodbe metoda vrednovanja.

### **Prilagodbe procesa u vrednovanju mogu biti:**

- **prilagodbe trajanja ispitnih situacija:** dulje vrijeme usmenog izlaganja (npr. zbog jezično-govorno-glasovnih teškoća) ili dulje vrijeme pisanja (npr. zbog motoričkih poremećaja i kroničnih bolesti i/ili senzoričkih teškoća, zbog teškoća u pisanju ili leksičkoj uporabi, u gramatičko-pravopisnom izrazu, zbog poremećaja pažnje),
- **korištenje stanki** (npr. zbog zamora ruku, zbog specifičnih potreba uvjetovanih motoričkim poremećajima i kroničnim bolestima, zbog oštećenja ili poremećaja, dugotrajnog sjedenja, bržeg zamaranja, nedostatka dugotrajnije pažnje ili smanjenja stresa),
- **mogućnost uporabe pomagala i nove tehnologije** (npr. uporaba računala za čitanje, pisanje i crtanje; uporaba elektroničke bilježnice, povećala, tableta, kalkulatora za računanje, fiksiranih podloga itd.),
- **pomoć druge osobe u izvođenju aktivnosti** (npr. čitanja, pisanja, crtanja, lijepljenja po uputi i sl., tako da ta pomoć ne utječe na objektivnost procjene stvarno stečenih znanja, vještina i stavova učenika),
- **fleksibilnost u polaganju ispita** (npr. samo u jutarnjim ili popodnevnim satima; ispitivanje podijeljeno u nekoliko vremenskih jedinica, prema dogovoru),
- **promijenjeni uvjeti ispitivanja** (npr. promjena mjesta sjedenja zbog ometajućih podražaja, iznimno promjena prostorije zbog emocionalne teškoće uslijed koje učenik ne može govoriti u specifičnim socijalnim situacijama/ne može iskazati svoje znanje u socijalnim situacijama),
- **motivirajuće usmjeravanje** (npr. hrabrenje ili poticanje).

### **Prilagodbe ispitnih materijala i sredstava uključuju:**

- **drukčiji oblik pitanja** (umjesto usmeno postaviti pitanje pismeno ili obrnuto, znakovno),
- **manji broj zadataka** (ostaviti one koji dobro pokazuju ključno znanje i vještine ili podijeliti niz zadataka u vremenskim razmacima),
- **kombiniranje zadataka** (lakši-teži, lakši-teži),
- **drukčije postavljene zadatci** (zadatci razdijeljeni po koracima; zadatci alternativnog tipa umjesto višestrukog izbora; zadatci povezivanja, sređivanja ili dopunjavanja; zadatci s uvođenjem percepcijske podrške),
- **uporaba prilagođenih ispitnih materijala i sredstava** (uvećani formati papira, nereflektirajuće podloge za čitanje i pisanje, odabir fonta koji je lakše čitljiv, uvećan font, povećan razmak među redovima, povećan razmak među slovima u riječima, poravnavanje teksta samo po lijevoj margini, sredstva pročišćena od detalja i pojačanih obrisa),
- **drukčije pripremljen tekst ispita** (sažet i/ili jezično pojednostavnjen s jasnim izravnim uputama, tekst organiziran prema manjim označenim cjelinama/odlomcima, vizualno podržan, s pojačanim ili uvećanim tiskom, povećanih proreda, poravnati po lijevoj margini (svaka rečenica - novi red), tekst zamijenjen zvučnom snimkom ili čitanjem druge osobe),

- **drukčiji način odgovaranja** (npr. diktiranje odgovora osobi koja ih zapisuje, zamjena duljih ispitnih pitanja esejskog tipa zadacima objektivnog tipa koji zahtijevaju kraće odgovore).

#### **Prilagodbe metoda vrednovanja podrazumijevaju:**

- **prilagodbe u usmenom ispitivanju** (ispitna pitanja izravna, jasna i jednoznačna, moguće odgovaranje na alternativna pitanja, poticanje pomoću plana govorenja uz zornu podršku, ne procjenjivati pogreške u govoru izazvane učenikovom teškoćom u razvoju),
- **prilagodbe u pisanoj provjeri** (mogućnost upoznavanja s tipom pitanja u ispitnu unaprijed, smanjenje zahtjeva u odnosu na količinu pisanja, davanje plana pisanja vezanoga teksta, mogućnost upotrebe jezičnog priručnika, ne ocjenjivati učenikove teškoće koje ne predstavljaju rezultat ishoda),
- **prilagodbe u praktičnom radu** (mogućnost produljivanja vremena za rad i stanke za odmor, predvidjeti dodatno vrijeme u suradničkim zadacima, potpora pomoćnika u nastavi ili stručnoga komunikacijskog posrednika, dostupnost prilagođenih alata i pomagala, mogućnost izvođenja zadatka).

Tijekom planiranja procesa vrednovanja (formativnog i sumativnog) važno je opisati kriterije vrednovanja na jednostavan, jednoznačan i konkretan način. Tijekom formativnog vrednovanja, koje je nerazdvojivo od procesa učenja i poučavanja, učenike treba upoznati s kriterijima vrednovanja kako bi ih bolje razumjeli i upamtili. Korisno je omogućiti im da aktivno sudjeluju u izradi i/ili poboljšavanju kriterija. Također je važno davati im neposrednu kvalitativnu povratnu informaciju o rezultatima vrednovanja. Učestalost davanja povratne informacije ovisi o potrebama konkretnoga učenika.

Kriteriji se vrednovanja za učenika s teškoćama u razvoju mogu prilagoditi pojedinomu učeniku kako bi mu se omogućilo da znanje koje iskaže bude realno i poticajno opisano (u slučaju formativnog vrednovanja) i ocijenjeno (u slučaju sumativnog vrednovanja). Tako učenik s teškoćama u razvoju dobiva povratne informacije o stvarnoj kvaliteti vlastitog rada i ostvarenosti ishoda te na temelju toga planira naredne ciljeve i način rada.

Za učenike s teškoćama u razvoju koji se školuju po redovitom programu uz individualizirane postupke, odgojno-obrazovni ishodi isti su kao kod ostalih učenika, ali se u pojedinim slučajevima prilagođavaju opisnici kriterija. Za učenike koji se školuju po redovitom programu uz prilagodbu sadržaja i individualizirane postupke, individualno se prilagođavaju i razine ostvarenosti odgojno-obrazovnih ishoda te, u slučaju potrebe, opisnici kriterija.

Rezultati vrednovanja naučenoga (sumativnog vrednovanja) za učenike s teškoćama u razvoju mogu se izraziti svim ocjenama, ovisno o prethodno definiranim kriterijima koje su zadovoljili. Važno je da kriteriji usmjeravaju učenika s teškoćama u razvoju na samostalnost, kvalitetan rad i odgovornost prema sebi, svome radu, rezultatima toga rada i drugima, kako bi mu omogućili stvaranje realno utemeljene zdrave slike o sebi te razvoj samopouzdanja i samopoštovanja. **Ocjena nedovoljan može biti izražena samo za ono gradivo koje učenik može savladati, ali ga nije naučio. Ukoliko učenik ne može savladavati gradivo,**

unatoč svim postupcima individualizacije i prilagodbe ishoda učenja (u okviru određenoga primjerenoga programa osnovnoškolskog ili srednjoškolskog obrazovanja) učitelj/nastavnik u suradnji sa stručnom službom škole pokreće postupak promjene primjerenog programa/kurikuluma obrazovanja.

Prije provođenja procesa vrednovanja korisno je izraditi instrumente kao vodiče kroz proces koji omogućuju ekonomično i objektivno prikupljanje važnih podataka o radu i rezultatima rada učenika s teškoćama u razvoju. Instrumenti mogu imati različite oblike s istim sadržajem. Učitelj/nastavnik bira oblik koji procjenjuje najpraktičnijim u konkretnom slučaju. O rezultatima vrednovanja nužno je voditi funkcionalne bilješke koje se povremeno analiziraju. Na temelju takve analize donose se zaključci koji se u obliku kratkog i razumljivog opisa bilježe u odgovarajuću dokumentaciju.

*Kako koristiti rezultate vrednovanja?*

Rezultati vrednovanja ostvarenosti odgojno-obrazovnih ishoda polazište su za daljnje planiranje rada učenika s teškoćama u razvoju i učitelja/nastavnika. U slučaju nezadovoljavajućih rezultata važno je utvrditi njihove uzroke. Ovisno o utvrđenim uzrocima nezadovoljavajućih rezultata, revidira se način učenja i/ili poučavanja i/ili vrednovanja. Rezultati vrednovanja povratna su informacija o kvaliteti rada i rezultata rada učenika s teškoćama u razvoju i učitelja/nastavnika, a koriste se i u svrhu evaluacije individualiziranog kurikuluma učenika s teškoćama u razvoju.

*Procjena individualiziranih kurikuluma*

Procjena individualiziranog kurikuluma temelji se na rezultatima formativnog (vrednovanje za učenje i vrednovanje kao učenje) i sumativnog vrednovanja (vrednovanje naučenoga). Provođi je prvenstveno predmetni učitelj/nastavnik, a u slučaju potrebe u proces se uključuju i stručni suradnici. U proces procjene može se uključiti i roditelj/skrbnik učenika s teškoćama u razvoju, na vlastiti zahtjev ili na prijedlog nekog od stručnih suradnika škole, u opsegu primjerenom ulozi roditelja/skrbnika.

Na temelju vrednovanja ostvarenosti odgojno-obrazovnih ishoda te na temelju procjene iskustva učenika s teškoćama u razvoju, učitelja/nastavnika u suradnji sa stručnim suradnikom i roditelja/skrbnika s provedbom individualiziranog kurikuluma, moguće je revidirati individualizirani kurikulum. Potrebne promjene mogu se odnositi na izmijenjene i/ili dodane prilagodbe za učenika s teškoćama u razvoju. Uspješnost provedbe individualiziranog kurikuluma vrednuje učitelj/nastavnik, ali i sam učenik s teškoćama u razvoju, ovisno o dobi i mogućnostima. Individualizirani kurikulum može se mijenjati ako učenik s teškoćama u razvoju ne uspijeva usvojiti očekivane odgojno-obrazovne ishode ili ako učitelj/nastavnik uoči da učenik s teškoćama u razvoju može usvojiti ishode više razine od planiranih.